

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПО ГАРЯЧИХ СЛІДАХ

REGARDING THE DEFINITION OF THE CONCEPT OF INVESTIGATING A CRIMINAL OFFENSE ON A HOT TRAIL

Приловський В.В., к.ю.н.,
доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Висловлення «гарячі сліди» – це достатньо умовне поняття. Воно більш за все використовувалось (та використовується й досі) у практичній діяльності оперативних та слідчих підрозділів.

Однією з основних складових даного поняття вважається часова характеристика, тобто відрізок часу, на протязі якого мається можливість виявити, зафіксувати та використати певні відомості про фактичні обставини конкретного кримінального правопорушення. Але ж звісно (повторимось) – це тільки одна з головних складових. І метою цієї можливості, а точніше – вже використання виявлених та зафіксованих відомостей, має бути отримання доказової бази для встановлення винних та їх затримання з подальшим обвинувальним актом та вирокі суду.

Але поняття, яке розглядається, містить у собі декілька основних складових, без урахування яких неможливо отримати позитивний результат не тільки для розслідування кримінального правопорушення по гарячих слідах, а й для досудового розслідування в повному обсязі, та й для розслідування взагалі.

Такі складові розглянуті у основному викладенні статті.

Взагалі «гарячі сліди» – поняття, яке спочатку відносилось більш до кінології. Службово-розшуковий собака «бере» слід тим ефективніше, чим він «свіжіший», тобто, чим менше минуло часу з моменту створення цього сліду, а також за умов атмосферних явищ, близькості до хімічних чи інших підприємств, шосейних доріг тощо. Але ще у минулому столітті це поняття міцно увійшло в криміналістичну термінологію, і нерідко використовується у науковому обігу, нормативних актах, у тому числі наказах МВС, Генерального прокурора України, постановках уряду. У наш час серед науковців іноді використовуються висловлення «свіжі сліди», що в загальному розумінні співпадає з вищезазначеними поняттями.

Слід зазначити, що в криміналістичних наукових джерелах дане поняття використовується при дослідженнях розслідування кримінальних правопорушень у сполученнях «по гарячих слідах» або «за гарячими слідами». Та на нашу думку, ця різниця у висловленнях не є суттєвою і реально відображає ідентичні поняття.

Виходячи з того, що у Великому тлумачному словнику сучасної української мови [1] наведено значення висловлення «по гарячих слідах», а визначення висловлення «за гарячими слідами» відсутнє, у статті викладки автора наведені у висловленні «по гарячих слідах» (звісно, за винятком цитувань).

Дана стаття присвячена визначенню такого поняття, як розслідування кримінальних правопорушень по гарячих слідах. У дослідженні наведено та розглянуто підходи вчених до визначення вказаного поняття, а також обставини, що безпосередньо можуть впливати на процес такого розслідування.

В статті зазначено складові елементи та запропоновано визначення розкриття кримінальних правопорушень по гарячих слідах.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, злочин, розслідування, сліди, гарячі сліди, відомості, фактичні обставини.

The expression “hot tracks” is a fairly conventional concept. It was mostly used (and is still used) in the practical activities of operational and investigative units.

One of the main components of this concept is the temporal characteristic, i.e. a period of time during which it is possible to detect, record and use certain information about the actual circumstances of a specific criminal offense (crime). But of course (we will repeat) this is only one of the main components. And the purpose of this opportunity, or more precisely, the use of discovered and recorded information, should be to obtain an evidentiary base for identifying the guilty and arresting them, followed by an indictment and a court verdict.

But the concept under consideration contains several main components, without taking into account of which it is impossible to get a positive result not only for the investigation of a criminal offense on the hot tracks, but also for the pre-trial investigation in full, and for the investigation in general.

Such components are considered in the main outline of the article.

It should be noted that in forensic scientific sources, this concept is used in research into the investigation of criminal offenses in conjunctions “on hot leads” or “on hot leads”. But in our opinion, this difference in statements is not significant and actually reflects identical concepts.

It should be noted that in forensic scientific sources, this concept is used in the research of the investigation of criminal offenses (crimes) in conjunctions “on hot leads” or “on hot leads”. But in our opinion, this difference in statements is not significant and actually reflects identical concepts.

Based on the fact that the Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language [1] gives the meaning of the expression “in hot pursuit”, and there is no definition of the expression “in hot pursuit”, in the article the author’s statements are given in the expression “in hot pursuit” (of course, in except for citations).

This article is devoted to the definition of such a concept as the investigation of criminal offenses (crimes) on hot tracks. The research presents and considers the approaches of scientists to the definition of the specified concept, as well as the circumstances that can directly affect the process of such an investigation.

The article specifies the constituent elements and offers a definition of the disclosure of criminal offenses on hot tracks.

Key words: criminal offense, crime, investigation, traces, hot traces, information, factual circumstances.

Останнім часом у теорії науки криміналістики та слідчої практики виникли нові види судових експертиз та терміни на їх позначення за словотвірним зразком – складний або складений прикметник, утворений поєднанням кількох основ у цілісну лексичну одиницю + іменник. Аналогічно утворені за названою моделлю можуть бути терміни словосполучення безприйменникові та прийменникові (розшук (або розслідування) по «гарячих» слідах [2, с. 25–26].

Слід зазначити, що раніше висловлення «по гарячих слідах» застосовувалось в більшості до розкриття зло-

чинів і визначалось як «розкриття злочинів по гарячих слідах», але після прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України [3] в наукових статтях й інших наукових дослідженнях все частіше застосовується словосполучення «розслідування кримінальних правопорушень по гарячих слідах».

Саме поняття «розслідування кримінального правопорушення по гарячих слідах» серед працівників слідчих або оперативних підрозділів врят чи визиває будь-які непорозуміння, але в процесі проведених досліджень

з'ясовано, що однозначного визначення цього поняття і, головне, терміну тривалості «гарячих слідів» (поки вони не «похолодіють») не існує.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови визначається значення вказаного висловлення:

1. По гарячих слідах – слідом за подією, не гаючи часу; негайно [1, с. 224].

2. Іти по гарячих слідах – робити щось, не гаючи часу, відразу після того, що відбулося, сталося і т. ін. [1, 1343]

Стосовно даної теми, безперечно, розслідування злочинів по гарячих слідах забезпечує проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування в найбільш сприятливий момент, тобто коли по виявлених слідах кримінального правопорушення можна найбільш коротким і швидким шляхом встановити, затримати і викрити злочинця. При цьому не можна не відмітити важливу роль здійснення оперативно-розшукових заходів для досягнення визначеної мети розслідування.

Розслідування кримінальних правопорушень по гарячих слідах розглядалось багатьма українськими вченими у роботах, пов'язаних з дослідженням аспектів розслідування різних видів злочинів. Такі вчені, як О.М. Бандурка, В.П. Бахін, П.Д. Біленчук, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, М.В. Салтевський, К.В. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, І.Р. Шинкаренко й інші у своїй науковій діяльності неодноразово звертались до висловів «розкриття злочинів по гарячих слідах», «розслідування злочинів по гарячих слідах (або «за гарячими слідами)», «розслідування кримінальних правопорушень по гарячим слідам» тощо. Але ці словосполучення і їхнє визначення найчастіше використовувалися як відображення необхідних та безперечних слідчо-оперативних заходів у процесі загальної розслідувальної діяльності відповідних підрозділів поліції (до 2015 року – підрозділів міліції) на початковому або першочерговому етапі розслідування.

Аналізуючи норми КПК України можна помітити, що початковий етап розслідування починається з моменту повідомлення до органів поліції інформації щодо вчинення кримінального правопорушення та внесення відомостей до ЄРДР і закінчується встановленням особи правопорушника та оголошенням йому повідомлення про підозру. Із криміналістичної точки зору на цей момент має бути зібрано достатньо доказів для визнання особи підозрюваним [4, с. 166].

Як вже зазначалось, визначення поняття розслідування протиправного діяння, кримінального правопорушення по гарячих слідах невіддільно пов'язується з дефіцитом часу, за який і потрібно зібрати всю доказову інформацію. Але чи можуть встановлені будь-які межі цього часу дозволити охарактеризувати проведені слідчі (розшукові) дії як здійснені по «гарячих слідах»?

Наприклад, загальновідомо, що службово-розшуковий собака здатний іти по сліду в середньому до 6 годин після його залишення, відбиток взуття чи протектора шини може бути знищений або суттєво пошкоджений сильним дощем у лічені хвилини. На пам'ять осіб, які могли бути очевидцями протиправного діяння, кримінального правопорушення, також здійснює вплив зовнішнє середовище. Зокрема, на спогади людини поза її бажань з часом можуть бути накладені інші події, образи. Залежно від того, наскільки емоційно особою було сприйнято саму подію, а потім ті, що слідували за нею, з плином часу окремі елементи механізму цих подій можуть накладатись у пам'яті один на одного, перемішуватись та спотворювати істинний слід. Виходячи з вищезазначеного, вкрай важко чітко визначити строк, в межах якого можна говорити, що розслідування здійснюється «по гарячих слідах».

У відомчих Положеннях про основи організації роботи органів внутрішніх справ України минулих часів термін «по гарячим слідам» обмежувався однією добою. Наприклад у п. 4.3.1. Положення про основи організації розкриття

злочинів органами внутрішніх справ України, затвердженого Наказом МВС України від 24.09.2010, № 456, було зазначено: якщо особу, яка вчинила злочин, встановлено протягом однієї доби з моменту впровадження комплексу першочергових оперативно-розшукових заходів і невідкладних слідчих дій, такий злочин вважається розкритим на гарячих слідах [5, п. 4.3.1]. Але такі Положення на даний момент втратили чинність, а в останніх відомчих нормативних актах вказаний термін не застосовується.

Оскільки вказане поняття у кримінальному процесуальному законодавстві відсутнє, це не дозволяє коректно прив'язатись до якихось конкретних термінів (1 чи 10 діб, чи більше), хоча в цілому дане поняття в процесуальному нормативному акті могло б визначитись правовою основою проведення розслідування злочинів «по гарячих слідах».

В науковій літературі також зустрічались визначені або запропоновані вченими терміни 1–3 доби, 1–7 діб, 3–4 доби, 3–7 діб, 7–8 діб, до 10 діб, до 15 діб.

Причому нерідко такі терміни зумовлені не науковими міркуваннями, а вимогами обліку й характером показників статистичної звітності, що не може бути визнано обґрунтованим [6, с. 363].

Одним з основних завдань поліції є протидія злочинності [7], що поміж всього арсеналу повноважень має на меті захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [3].

Під розслідуванням кримінальних правопорушень як взагалі, так і стосовно конкретних їх видів, розуміється комплекс слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів, здійснюваних з метою встановлення всіх обставин вчиненого (кримінального) правопорушення, протиправного діяння тощо) осіб, які його вчинили, і забезпечення прийняття до винних передбачених законом заходів.

Можна вважати безперечним, що правильно організована, з найменшим проміжком часу, діяльність забезпечуватиме одержання значного масиву відомостей з мінімальною можливістю їх зникнення. На момент вчинення правопорушення поліцейські не володіють даними про його обставини, тому в більшості випадків діють інтуїтивно, а також на основі наявного досвіду (життєвого, професійного) при зборі доказової інформації. Тому принцип «золотої години» [аналогічно принципу «по гарячих слідах» – примітка автора статті] визначається більшістю детективів (Велика Британія, США та ін.) як найбільш важливий період у виявленні відомостей про обставини кримінального правопорушення, свідків, правопорушників та ін. У цей час наявні на місці події матеріали легкодоступні для виявлення й вилучення, а їх кількості, зазвичай, достатньо для встановлення обставини вчиненого правопорушення [8, с. 316–317].

Але разом з тим, «золота година» не обмежується лише однією годиною, а може тривати місяцями розслідування, до чого мають бути максимально готовими слідчі в з'ясуванні істини. Таким чином, зазначене правило доцільно розглядати не тільки як часову характеристику, а і як ступінь готовності уповноважених осіб до розслідування, у тому числі в умовах протидії [8, с. 317].

Крім зазначеного, при розслідуванні кримінальних правопорушень на всіх етапах, від початкового (першочергового) до остаточного, і навіть до закінчення судового

розгляду, обов'язково слід приймати до уваги будь-які прояви не тільки так би мовити вдосконалення чи прогрес «майстерності» представників протиправної діяльності (простіше – злочинців), а й протидію розслідуванню (як умисне або не умисне протиправне та інше поведіння (дія або бездіяльність) злочинця та пов'язаних з ним осіб), спрямоване на перешкоджання розслідуванню [9, с. 176]) з боку всіляких «заінтересованих» осіб та структур, у тому числі пов'язаних з інформаційними технологіями, в перешкоджанні діяльності правоохоронних органів.

Високий рівень та постійний розвиток науково-технічного прогресу в сучасному суспільстві відіграє двоєдине значення. Так, з одного боку, він може бути використаний правоохоронцями для підвищення якості своєї діяльності, з іншого – правопорушниками у вчиненні більш тяжких та зухвалих кримінальних правопорушень [10, с. 187].

Ніяк не можна виключати з розгляду багатьох аспектів розслідування кримінальних правопорушень по гарячих слідах необхідність та можливості взаємодії.

Для успішного вирішення поставлених завдань слід акцентувати увагу на взаємодії правоохоронних органів з різними службами, органами, організаціями [11, с. 207].

Окрім усього зазначеного вище, не можна обходити необхідність профілактики, попередження вчинення кримінальних правопорушень, як і протиправної діяльності взагалі. Майже в усіх практичних підрозділах, що приймають участь у розслідуванні правопорушень, проведенні слідчих (розшукових) дій, існує майже постулат: найкраща профілактика злочинності – швидке й повне розслідування (розкриття) вчинених злочинних діянь.

Безперечно, розслідування кримінальних правопорушень, що завершено по гарячих слідах – найкращий показник діяльності слідчих та оперативно-розшукових підрозділів, який можна охарактеризувати одним з основних засобів профілактичних дій.

Але ж, без належного інформування населення про позитивні результати діяльності слідчих та інших органів у боротьбі зі злочинністю, ніякі найкращі показники, ніякий позитивний досвід не буде повною мірою впливати на очікувані результати такої боротьби.

Йдеться про обов'язкове і постійне використання для такого інформування усіх можливих ефективних засо-

бів масової інформації. В наш час якомога поширеніше слід використовувати можливості інтернету, популярних соцмереж.

Доведено, що загальнопрофілактичних заходів таких, як виступ в засобах масової інформації, особистих бесід, публікації фактів розкритих правопорушень... недостатньо [11, с. 205].

Але ж такі заходи мають на меті, з одного боку, найпростіші способи взаємодії з населенням не тільки з питань профілактичної діяльності, а й з можливості отримання від представників громадськості важливих даних з приводу будь-якого протиправного діяння (і причетного до нього), з іншого – вкраплення у злочинне середовище інформації, яка може спростувати злочинні наміри, підірвати довіру до кримінальних авторитетів, розрив кримінальних зв'язків тощо.

Отже, підводячи підсумки, зазначимо, що кримінальне правопорушення може бути розслідувано шляхом безперервності здійснення заходів, але за різних об'єктивних умов однієї доби чи іншого конкретно визначеного часу може не вистачити.

При вирішенні цього питання доцільно було б чітко розмежування підстав і цілей використання даного показника. Стосовно відомчої статистичної звітності він вірогідніше має бути нетривалим і конкретним, але і навіть не конкретизованим за умов основного значення показника безперервності здійснення слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових заходів.

З урахуванням викладеного, розслідування злочинів по гарячих слідах можна охарактеризувати, по-перше, як діяльність слідчого (слідчих) у взаємодії з оперативно-розшуковими й іншими підрозділами правоохоронних органів, підприємств, організацій, громадськості, засобів масової інформації та їх представниками на основі організованого, безперервного проведення слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів і комплексного використання сил та засобів щодо забезпечення встановлення в найкоротший строк події злочину й осіб, винних у його вчиненні, і, по-друге, як досягнення результату (або створення необхідних передумов для цього), обумовленого функціональними обов'язками відповідних служб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «ПЕРУН», 2009. 1736 с.
2. Гапонова Л. Є. Творення криміналістичних термінів синтаксичним способом. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 40. 298 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI, ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Пиріг І. В. Поняття та характеристика етапів розслідування у криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2021. Спеціальний випуск № 2 (115). 728 с.
5. Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України. Затверджено Наказом МВС України від 24.09.2010, № 456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0105-11#Text> (дата звернення 24.04.2023).
6. Лукашевич В. Г., Саїнчин О. С. Розкриття злочинів за «гарячими слідами». *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. С. 358-369.
7. Закон України «Про Національну поліцію», *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40–41, ст. 379. Ст. 2 п. 1 пп. 3. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150580?an=1> (дата звернення 24.04.2023).
8. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.
9. Chaplynskiy K. Problematic issues of combating criminal offenses against public order and public safety. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs* : Scientific Journal. 2021. Special Issue № 1 (113). P. 172–176.
10. Pletenets V. Forensic support for pre-trial investigation in the forensic system. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs* : Scientific Journal. 2021. Special Issue № 1 (113). P. 184–188.
11. Bidniak H. Substitution maintenance therapy – effective prevention or way of committing a crime? *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2020. Special Issue № 1 (109). P. 205–209.